INTENSITATE vs COMPARAȚIE. PRELIMINARII TEORETICE

ROXANA ONIGA
Smestad skole, Oslo, Norvegia

Cuvinte-cheie: *gramatică, intensitate, comparație, categorii morfo-sintactice*

În ultima perioadă, problema comparației, așa cum este ea cunoscută din gramaticile tradiționale, a fost supusă unor reconsiderări care au în centrul lor categoria gramaticală a intensității. Pentru lingvistica românească, punctul de pornire a discuțiilor l-a constituit lucrarea lui Iorgu Iordan și Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978. Substanța teoretică din această gramatică trebuie însă raportată la concepția lui Georges Gougenheim din *Système grammaticale de la langue française*. Nouveau tirage. Bibliothèque du «français moderne», Editions D'Artrey, Paris, 1962.

Întâlnim la Georges Gougenheim o primă distincție clară a morfemelor de intensitate în raport cu morfemele de comparație.

Sub titlul general, *Les morphèmes de degré*, lingvistul francez identifică două tipuri aparte de morfeme în aria categoriei morfologice a comparației: *Les morphèmes de degré d'intensité* și *Les morphèmes de degré de comparaison*.

El are în vedere faptul că morfemele de gradare pot afecta:

a) acele semanteme care sunt susceptibile de variații ale gradării, aici intrând adjectivele și locuțiunile adjectivale echivalente, adverbele de mod și verbele, precum în exemplele:

*Il este **très** fort.*
*Il travaille **moins bien** que vous.*
***Il lit peu**.*

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

b) acele semanteme care desemnează noțiuni ale cantității, fie numărabile, fie nonnumărabile. În aceste cazuri, morfemul de gradare apare pe lângă substantive de care este legat prin prepoziția *de*:

***Beaucoup** de pain.*
***Peu** d'hommes.*

Morfemele care indică gradul intensității se referă la o calitate, la un mod sau modalitate (une manière), la o acțiune, la o cantitate considerată în afara oricărei comparații:

*Le ciel est **très clair**.*
*Il **travaille beaucoup**.*
***Peu d'homme** savent cela.*

Morfemele comparației caracterizează o calitate, o manieră, o acțiune, o cantitate prin comparație (explicită sau implicită) cu o altă calitate, o altă manieră, o altă acțiune, o cantitate de altă natură sau cu aceeaşi calitate, aceeaşi manieră, aceeaşi acțiune, o cantitate de aceeaşi natură, prin referire la alte persoane, la alte lucruri, momente, locuri etc. (Gougenheim 1962: 243).

A. *Morfemele de gradare a intensității*

G. Gougenheim distinge două tipuri de astfel de morfeme:

1. Morfeme de gradare a intensității autonome şi

2. Morfeme de gradare a intensității relative.

În cazul morfemelor de gradare a intensității autonome, el distinge trei grade:

– intensitatea slabă (faible),
– intensitatea medie (moyenne),
– intensitatea „forte" (forte).

Morfemul intensității slabe, în franceză, este *peu*, care apare atât pe lângă verbe, cât şi pe lângă adjective, adverbe sau semanteme ale cantității:

***Il rit peu**.*
*La rue est **peu animée**.*
*Il este vêtu **peu élégamment**.*
*Il restait **peu de citoyens**.* (Montesquieu, *Esprit des lois*, XXIII, 21).

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

Există restricția conform căreia *peu* nu poate fi distribuit în fața adjectivelor monosilabice ca *bon, grand* etc.

Alături de *peu* mai este utilizat *médiocrement*, un concurent stilistic al primului:

Cet élève est ***médiocrement intelligent****.*

Sinonime cu *médiocrement* sunt *modérément* şi *moyennement*.

Morfemele intensității medii sunt foarte numeroase. G. Gougenheim le împarte în două categorii:

- *un peu, un brin, un rien, un tantinet, quelque peu, tant soit peu.*
- *assez, peu ou prou, moyennement, passablement, pas mal*.

Primele indică, în general, o intensitate mai puțin „forte“ decât cele din seria a doua:

Ces antiquaires… se trouvaient dans tous les temples ***un peu considérables***. (Fontenelle, *Histoire des Oracles*, I, 14).

Ils [les Montagnons]ont des livres utiles, et sont passablement instruits. (J.-J. Rousseau, *Lettre à d'Alembert*, p. 95) (Gougenheim 1962: 244).

Restricția de distribuire doar pe lângă o cantitate nonumărabilă vizează morfemele *un peu, un brin, un rien, un tantinet: un peu d'eau*.

În cadrul acestei opoziții generale, apar opoziții particulare:

un peu ~ un brin, un rien, un tantinet.

Morfemele din dreapta sunt, de fapt, variante stilistice ale lui *peu*.

assez, passablement ~ pas mal

Şi această opoziție prezintă o variație stilistică, în cadrul căreia *pas mal* aparține în exclusivitate limbajului familiar sau limbii populare:

Il a pas mal travaillé*.*
Il y avait ***pas mal du monde****.*

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

În cazul **morfemelor intensității „forte“**, G. Gougenheim distinge cinci categorii de morfeme:

a) **morfemele obiective** (les morphèmes objectifs);

b) **morfemul apreciativ *bien*** (le morphème appréciatif *bien*);

c) **morfemele exclamative** (les morphèmes exclamatifs);

d) **morfemele consecuției** (les morphèmes introducteurs de conséquence);

e) **morfemele intensității posibile** (les morphèmes de l'intensité possible). (Gogenheim 1962: 245).

a) **Morfemele obiective** sunt, în principal, următoarele: *guère, beaucoup, très, fort, tout*. Între ele se stabilesc anumite opoziții.

Alături de aceste morfeme, dar în special alături de *très* şi *fort*, marcarea intensității „forte“ se realizează şi prin alte morfeme:

1. sufixul *-issime*. A fost introdus în franceză în secolul al XVI-lea sub influență latină şi italiană, ajungând în mare vogă. Actualmente, în afară de titluri precum *sérénissime, révérendissime* şi de substantivul *généralissime*, mai circulă doar *rarissime* şi *richissime*;

2. prefixul *archi-*, în limbajul familiar, şi, în special, înaintea lui *fou*:

O fou, ***archifou****, m'écriai-je*. (Diderot, *Neveu de Rameau*, V, 415);

3. prefixul *ultra-*, întrebuințat în special în limbajul politic: *ultra-royaliste*;

4. prefixele *sur-, super-, extra-*, folosite îndeosebi în limbajul comercial, mai ales înaintea lui *fin*: *surfin, superfin, extrafin*. (p. 247);

5. un anumit număr de adverbe în *-ment*: *extrêmement, furieusement, excessivement, profondément* etc.

6. locuțiuni fixate (des locutions figées) plasate după anumite adjective: *laid à faire peur; laid au possible* etc.

7. comparații fixate (des comparaisons figées): *beau comme un astre; propre comme un sou* etc.

8. repetarea termenului purtător al intensității:

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

Et par degrés, vous êtes devenue ***rouge, rouge, rouge***. (Beaumarchais, *Mariage de Figaro*, II, 24).

Dis-lui ce que j'ai fait en ***mille et mille*** *lieux.* (Corneille, *Illusion comique*, v. 731). (Gougenheim 1962: 248).

b) Morfemul apreciativ *bien*

G. Gougenheim acordă un spațiu aparte lui *bien*, atât din rațiuni stilistice, cât şi gramaticale în raport cu morfemele anterioare. Astfel, se impune constatarea generală că *bien* conține o nuanță de apreciere subiectivă (une nuance d'appréciation subjective) care nu se regăseşte la morfemele din categoria precedentă, caracteristică ce reiese din exemple ca următoarele:

Votre amour me paraît ***bien prompt***.
(Marivaux, *Fausses confidences*, I, 6)
Ce que vous avez fait est ***bien hardi***.
(Stendhal, *Chartreuse de Parme*, VI)

În ce priveşte marcarea intensității verbelor, *bien* are o întrebuințare mai redusă decât *beaucoup*. Faptul se explică prin aceea că el este şi adverb de mod. Cu acest statut el se opune lui *beaucoup*: *bien* exprimă calitatea, pe când *beaucoup* exprimă cantitatea. Astfel, *travailler* ***bien*** se opune lui *travailler* ***beaucoup***.

c) **Morfemele exclamative**

Este vorba de morfemele *que, comme, combien* care acoperă întreaga semnificație a frazei. Sunt plasate la începutul acesteia şi redau surpriza, admirația sau reproşul:

Que *la tendresse d'un père est* ***aisément*** *rappelée*! (Molière, *Don Juan*, V, 1).

Comme *vous êtes* ***solennel!*** (Jules Romains, *Les hommes de bonne volonté*, II, 154).

Combien *alors on me verrait* ***différent de ce que je suis!*** (B. Constant, *Adolphe*, VII).

d) **Morfemele consecutive**

Morfemele în cauză sunt *si, tant, tellement*. Ele indică creşterea intensității până la un punct care determină o anumită consecință.

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

Aceasta poate fi implicită, dar poate fi exprimată şi printr-o subordonată introdusă prin *que*:

La chétive pécore S'enfla ***si bien qu'elle creva***.
(La Fontaine, *Fables*, I, 3).

De asemenea, acest tip de propoziție poate apărea şi juxtapusă, precedând, urmând sau încadrând propoziția în care figurează *si, tant* sau *tellement*:

Mon coeur n´a jamais pu, ***tant il est né sincère****,*
Même dans votre soeur flatter leur caractère. (Molière, *Femmes savantes*, v. 215) (Gougenheim 1962: 250).

Există două opoziții determinate gramatical:

tant ~ si şi ***tant, si ~ tellement***

În primul caz, *tant* marchează intensitatea unei cantități ori a unui verb, iar *si* aceea a unui adjectiv sau adverb:

tant d'homme
Il travaille tant.
Il est ***si adroit.***
Il crie ***si fort***.

e) **Morfemele intensității posibile (probabile)**

În discuție sunt morfemele discontinue *quelque…que; si…que; pour… que; tout…que*.

Ele nu pot marca decât intensitatea calității şi a manierei, a modalității. Sunt formate din morfemul posibilității *que*, care, originar, este acuzativul pronumelui relativ, servind ca morfem al posibilității. Aceste morfeme nu sunt complete decât prin ataşarea unui verb: dacă ele se referă la un adverb, orice verb este convenabil, dacă se referă la un adjectiv este obligatoriu un verb de tipul celor care unesc numele predicativ cu subiectul (*être, sembler, paraître*) sau cu obiectul (*croire, juger* etc.).

Aceste morfeme arată că procesul exprimat de verb se realizează indiferent de intensitatea calității sau a modalității.

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

II. **Morfemele de gradare a intensității relative**

Celor trei grade autonome ale intensității (slabă, medie, forte) le corespund trei grade ale intensității relative (*insuficientă, suficientă, excesivă*).

Morfemul obişnuit al *intensității suficiente* este ***assez***, care este, în acelaşi timp, şi morfem al intensității medii:

Je hais les petits faits; ***assez d'autres*** *en ont chargé leurs énormes compilations*. (Voltaire).

Morfemul *suffisamment* este o variantă stilistică a lui *assez*.

Intensitatea suficientă poate fi întărită, ca exprimare, cu ajutorul lui *bien*:

Il travaille ***bien assez***.

Morfemul *intensității excesive* este ***trop***:

Sire, dit le renard, vous êtes ***trop bon*** *roi;*
Vos scrupules font voir ***trop de delicatesse***.
(La Fontaine, *Fables*, VII, 1).

Intensitatea excesivă poate fi întărită prin diverse morfeme: de intensitate medie (*un peu, un rien*) sau prin *beaucoup, bien, infiniment* etc.

Ainsi accommodé, le saltimbanque, dans son maillot ***un rien trop large…****, demeurait immobile*. (E. de Goncourt, *Les Frères Zemganno*, X).

Un morfem de întărire aparte este *par*, condamnat de Vaugelas drept „emfatic", dar care continuă a fi utilizat:

Bonaparte est un bon enfant, mais il est vraiment ***par trop charlatan***. (A. de Vigny, *La canne de jonc*, chap. VI).

Acest *par* este, de fapt, latinescul *per* care marchează intensitatea în formații ca *perclarus*.

Nu există morfeme specializate pentru redarea *intensității insuficiente*. Ea se exprimă fie prin excesul intensității slabe, fie prin negarea intensității suficiente:

Il est ***trop peu intelligent***.

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

*Il **n**'est pas **assez intelligent**.*

B. **Morfemele gradelor de comparație**

Există trei grade de comparație:

– egalitate,

– superioritate,

– inferioritate.

I. **Morfemele de egalitate** sunt *aussi, autant, si, tant* şi se grupează în trei opoziții:

aussi, autant ~ si, tant

Această opoziție are la bază o constrângere gramaticală în propozițiile pozitive, dar care devine o simplă variație stilistică în propozițiile negative.

Astfel, în propozițiile pozitive nu pot să apară, în ciuda unor excepții, decât *aussi* şi *autant*. În propozițiile negative, în schimb, există posibilitatea ca toate patru să fie utilizate:

*Rien n'est **si fou** que de mettre son salut dans l'incertitude; mais rien n'est **si naturel*** (M^{me} de Sévigné).

***Je n'ai pas tant voyagé** que Tavernier*. (Voltaire) (Gougenheim 1962: 253).

O altă opoziție este cea dintre *aussi ~ autant*. Ea rezultă din anumite constrângeri gramaticale, în sensul că *aussi* se foloseşte relativ la calități şi modalități, iar *autant* relativ la verbe şi la cantități:

*Il est **aussi grand** que vous.*
*Il lit **aussi bien** que vous.*
*Il a **autant de de mérite** que vous*.

Totuşi, *autant* se poate întrebuința şi pentru calități, dar atunci se plasează după adjectiv:

Et je crois qu'à la cour, de même qu'à la ville,
*Mon flegme est philosophe **autant** que votre bile*. (Molière, *Misanthrope*, v. 166).

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

Anumite restricții apar când adjectivul este reprezentat prin pronumele conjunct *le*. Deoarece în acest caz gradul comparației implică întregul grup verbal, folosirea lui *autant* devine posibilă:

Intelligent? Il l'est ***autant*** *que personne.*

Autant mai este admis şi în situația în care sunt atrase în comparație două adjective reprezentate prin pronumele „l'un" şi „l'autre":

Votre amour me paraît bien prompt: sera-t-il aussi durable? – ***Autant l'un que l'autre****, Mademoiselle.* (Marivaux, *Fausses confidences*).

Opoziția *si ~ tant* este de acelaşi tip cu opoziția *aussi ~ autant*.

Il ne travaille pas ***si bien*** *que vous.*
Il ne travaille pas ***tant*** *que vous.*
Il ne l'est pas tant *que vous.*

II. **Morfemele de superioritate** sunt: *plus, autrement, davantage*.

Şi aici apar unele opoziții:

plus, autrement ~ davantage

Este o opoziție esențialmente gramaticală, căci *davantage* nu se poate întrebuința pe lângă termeni ce exprimă calitatea sau modalitatea. Se alătură însă verbelor şi cantităților:

Il lit davantage*.*
Il avait ***davantage de troupes.***
plus, davantage ~ autrement*.*

Această opoziție redă doar o variație stilistică: *autrement*, exprimând superioritatea, dobândeşte uneori un caracter afectiv.

plus ~ autrement, davantage

Este o opoziție gramaticală. Numai *plus* poate fi precedat de articolul definit sau poate reda comparația generalizată:

C'est lui qui a ***le plus de livres****.*

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

C'est ***mon plus cher*** *ami.*

III. **Morfemul de inferioritate**

Unicul morfem care redă inferioritatea este *moins*:

Une poétique ne me paraîtrait pas ***moins à désirer*** *qu'une rhétorique*. (Fénelon, *Lettre à l'Académie*, V).

Comparația generalizată/ La comparaison généralisée.

Acest tip de comparație vizează morfemele *plus* şi *moins* care, precedate de un determinativ ce marchează notorietatea (articolul definit și, dacă e cazul, înaintea unui adjectiv antepus, determinativul posesiv) exprimă comparația generalizată. În acest caz, comparația nu se face cu un alt termen, ci cu toate elementele unui ansamblu limitat, explicit sau nu:

C'est ***le plus beau livre que j'aie vu***.
C'est ***mon plus beau livre***.

Prima lucrare în care se face o distincție clară între categoriile gramaticale de *intensitate* şi de *comparație* o datorăm, cum am precizat, lui Iorgu Iordan şi Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978. Cum concepția de bază, funcționalistă, a demersului teoretic îi aparține lui Vladimir Robu, în cuprinsul articolului nostru ne vom referi cu precădere la el. Vladimir Robu arată de la bun început că a avut în vedere, în demersul său inovativ, cartea lui Georges Gougenheim, *Système grammaticale de la langue française*.

În descrierea generală a *Gradelor de intensitate şi de comparație*, ce precedă analiza lor amănunțită, Vladimir Robu defineşte *intensitatea* ca fiind „categoria gramaticală care reglementează comportamentul *formal* (subl. n.) al adjectivelor şi al unor adverbe, marcând, prin anumite morfeme, gradul în care se realizează proprietățile cantitative şi calitative ale semnificatului" (Iordan/Robu 1978: 341). El precizează că gramaticile româneşti menționează numai gradele de intensitate comparată, sub denumirea de *grade de comparație*.

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

Termenul prin care este denumită această categorie gramaticală nu este cel mai potrivit, „deoarece faptele paradigmatice şi sintagmatice de referinţă nu sunt numai de domeniul comparaţiei, ci multe din ele arată numai intensitatea cu care se manifestă o calitate, o manieră, un proces, o cantitate, nesupusă vreunei comparaţii“ (Iordan/Robu 1978: 342). Aşa se întâmplă în enunţuri ca: noaptea este *foarte întunecoasă*; propunerea este *cu totul inacceptabilă*, teoria aceasta *este arhicunoscută*; avea o înfăţişare *tristă-tristă;* sunt obosit *în ultimul grad*; *ce frumoasă* este astăzi marea!; umblă *încetişor*. El consideră că este mult mai potrivit a se folosi termenul *grad* (sau *grade*) *de intensitate şi de comparaţie*, „care ar corespunde caracterului fenomenelor de limbă pe care le înţelegem, de obicei, sub denumirea tradiţională a *gradului de comparaţie*“ (Iordan/Robu 1978: 342).

Referindu-se la faptul că termenul *intensitate* este pus, de regulă, în legătură cu valorile *cantitative* conţinute de formanţii adverbiali ai gradelor de intensitate şi comparată, şi noncomparată, Vladimir Robu vine cu precizarea că, de fapt, „cantitatea este strâns legată de *calitate*, întrucât formanţii de marcă nu sunt valori *numerice*, discontinui, ci implică o *apreciere* sau o *aproximare* […]“. Aşa stând lucrurile, se va considera, în realizarea gradelor de intensitate şi de comparaţie, că „valorile semantice cantitative degajate de formanţii adverbiali ori de altă natură au zone de interferenţă cu valori semantice calitative, implicând emfaza“ (Iordan/Robu 1978: 404).

Valorile de intensitate se realizează *noncomparativ* sau *comparativ*. De aici două categorii de grade:

– *de intensitate noncomparativă* sau, simplu, de *intensitate*

– *de intensitate comparativă* sau, cum au fost numite de obicei, *grade de comparaţie*.

Vladimir Robu subliniază o caracteristică esenţială a fiecărei grupe: exprimarea prin sintagme închise sau deschise.

Gradele de intensitate se realizează prin *sintagme închise*, ceea ce presupune o singură relaţie sintactică. Astfel, în *bătea un vânt din ce în ce mai puternic*, sintagma *din ce în ce mai puternic* este compatibilă cu o singură relaţie cu termenul regent (*un) vânt*. În acest caz „întreaga cantitate de informaţie privind valoarea intensităţii

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

crescânde […] se consumă, prin *incluziune*, în interiorul acestei relații deplin închise din punct de vedere sintactic, adică este explicabilă imediat“ (Iordan/Robu 1978: 404).

Gradele de comparație, în schimb, se exprimă prin *sintagme deschise*, întrucât ele, pe lângă relația cu termenul regent, „implică structural şi o relație imediată cu un al doilea termen de referință comparativă […]“ (Iordan/Robu 1978: 404). Această relație „imediată“ se produce indiferent dacă termenul al doilea este prezent sau nu în enunț. Se poate deci vorbi de o relație comparativă *in praesentia* sau *in absentia*.

Cele două tipuri de grade formează subsisteme specifice: *subsistemul gradelor de intensitate* şi *subsistemul gradelor de comparație*.

În legătură cu „baza tematică“ a acestor subsisteme, Vladimir Robu face o precizare importantă privind denumirea conceptuală a ei. El propune să se accepte „conceptul de *grad pozitiv* ca temă primară pentru realizarea diferitelor grade“ (Iordan/Robu 1978: 404–405). El atribuie „obiectului de referință o însuşire neutră față de intensitate“, neimplicând deci modificarea „constantei semantice“. Pe de altă parte, luând în considerare că celelalte grade sunt „marcate“ cu formanți „care implică şi adaosuri de seme ale intensității, gradul pozitiv apare nemarcat, situație care, în mod obişnuit, se consideră că are marca *zero* în sistemul de opoziție dat“ (Iordan/Robu 1978: 405).

În cazul *pozitivului* trebuie scoase în evidență câteva situații aparte care ar putea crea dificultăți de interpretare. Este vorba de adjectivele care prezintă chiar în forma de bază morfeme de intensitate. Este cazul adjectivelor formate prin prefixare sau sufixare în perioada veche a limbii, sau mai ales în cea recentă.

Se încadrează aici adjective ca: *străvechi, răscopt, supraaglomerat, arhiplin, ultraelegant, ultraschimbist, hipersensibil* care, prin prefixare, exprimă „intensitatea maximă sau depăşită“ şi deci nu mai pot avea grade. Tot aici se încadrează şi neologismele *major, minor, inferior, superior, exterior, interior, ulterior, posterior, optim, ultim, suprem, proxim* care posedă încă din latină „forme de grad“. Există însă tendința „de a le reinclude în opoziția de grad“, ceea ce creează

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

premisele „refacerii normei“. Fenomenul se produce în circumstanțele în care „semele de comparație sau de intensitate pe care le conțin au slăbit ori s-au neutralizat prin uzură“ (Iordan/Robu 1978: 405).

O altă categorie de adjective prezintă „semnificații incompatibile cu variațiile de intensitate“ şi, ca atare, nu pot avea decât gradul pozitiv: *adevărat, complet, desăvârşit, fructifer, general, întreg, lateral, mort, oral, perfect, rotund, scris, terminat, unic, veşnic, zilnic* etc. Ele apar totuşi la unele forme de comparație sau de intensitate, „datorită unor sensuri secundare ale lor“: *nu-i prea întreg la minte; cel mai desăvârşit prieten* etc.

Toate aceste precizări apar, cum uşor se poate constata, şi în gramaticile tradiționale descriptive şi normative, fără a se face însă legătura cu intensitatea şi cu variațiile de intensitate**.**

Gradele de intensitate realizează „o scală de valori semantice emfatice care se întinde de la gradul *zero* – baza de plecare – până la intensitatea maximă depăşită […]“ (Iordan/Robu 1978: 407). Virtual, numărul valorilor intensității este, spune Vladimir Robu, infinit, dar, din punctul de vedere al „expresiei lingvistice, adică actualizarea şi fixarea prin formule de marcă“, pot fi identificate „circa şase grade de intensitate: *minimă, scăzută*, *suficientă, mobilă, maximă şi maximă depăşită (excesivă*)“ (Iordan/Robu 1978: 407).

Gradul intensității minime reprezintă prima treaptă marcată, în raport cu baza zero, prin formanții adverbiali *foarte puțin…, foarte slab…, extrem de puțin…* etc., în structura cărora *foarte, extrem(de), grozav (de), uluitor (de)* etc. au statut de „adverbe cantitativ-calitative ale limitei ultime“. De altfel, multe dintre ele participă şi la realizarea gradului intensității maxime, „aflat la polul opus“.

Gradul intensității minime este supus unor restricții semantice, ceea ce-i limitează aria la acele adjective care semnifică „dimensiuni spațiale“ şi la „participiile obiectiv-tranzitive“: *foarte puțin dispus…, foarte slab orientat, extrem de puțin orientat* etc.

În ce-l priveşte pe *deloc*, acest adverb „neagă total calitatea, echivalând-o cu antonimul adjectivului respectiv: *nu e deloc frumos* = e urât; *un om deloc dispus la concesii* (să facă concesii)“ (Iordan/Robu 1978: 407).

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

Gradul intensității scăzute, insuficiente are ca mărci „adverbialele cantitative“ *puțin, slab, insuficient, nesatisfăcător: puțin cunoscător, slab pregătit, insuficient orientat, şedință slab organizată.*

Gradul intensității suficiente, cu formanții adverbiali *destul de, de-ajuns de, suficient de: o floare destul de frumoasă, un tânăr de-ajuns de dezvoltat, o părere destul de bună*.

Gradul intensității mobile se poate „actualiza“ *progresiv* sau *regresiv*. Realizarea *progresivă* se face cu adverbialele *tot mai…, din ce în ce mai…, mereu mai…, tot mai…,* şi *mai*: „*Umbra morții se întinde* ***tot mai mare şi mai mare***“ (Eminescu).

Realizarea *regresivă* sau *descrescândă* apelează la aceleaşi adverbiale, la care se adaugă „cantitativul“ *puțin: tot mai puțin…, din ce în ce mai puțin: amicul este* ***din ce în ce mai puțin vesel*** (Iordan/Robu 1978: 407–408).

Gradul intensității maxime implică mult mai multe situații decât la cele amintite până aici, datorită şi valorii sale puternic emfatice.

Înainte de toate, se specifică faptul că un număr redus de adjective se marchează cu sufixul *-isim: clarisim, rarisim*.

Alte mărci sunt adverbele *foarte, extrem de…, atât de…!, cât de…!, ce…!, … de-a binelea, …cu vârf şi-ndesat, … fără tăgadă*.

La acestea se adaugă o seamă de procedee stilistice „bogate în nuanțe emfatice“. Se aduce în discuție fenomenul pierderii semantismului negativ, ca semnificație de bază, la unele adverbe şi locuțiuni adverbiale şi folosirea lor, pentru marcarea intensității maxime, cu un sens pozitiv: *amarnic de dulce, straşnic de frumoasă, îngrozitor de plăcut, teribil de frumoasă* etc.

Cu oarecare frecvență apare „comparația cu obiecte de referință considerate modele ale calității date: *alb* ***ca varul*** (= foarte alb); *negru* ***ca pana corbului*** (= foarte negru); *rece* ***ca gheața***; *dulce* ***ca mierea*** etc.“, cu precizarea că, aici, „formula comparativă […] este un formant al unei sintagme noncomparative“ (Iordan/Robu 1978: 408).

Sunt amintite, în context, şi metafore care redau intensitatea maximă: *adormit buştean, singur cuc*.

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

Unele enunţuri emfatice sunt marcate şi suprasegmental, ca exclamaţii: *Ce frumos e!; Frumoasă eşti, patria mea!; Vai, ce frumos!*

„Se vorbeşte, mai precizează Vladimir Robu, şi de intensitatea maximă emfatică a umorului, a ironiei, a tinereţii, a voiniciei, a iubirii“ (Iordan/Robu 1978: 408).

Gradul intensităţii depăşite (excesive) prezintă două tipuri de mărci:

● prefixe şi prefixoide (superlative): *arhi-, extra, prea-, răs-, stră-, supra-, super-, ultra-: arhiplin, extraordinar, preafrumoasă, răscopt, străvechi, supradimensionat, ultrademagog;*

● adverbe cantitative: *peste măsură (de), peste orice limită (de), peste poate (de): peste măsură de obraznic, îndrăzneţ peste orice limită, peste poate de atent* (Iordan/Robu 1978: 408).

În finalul secţiunii consacrate gradelor de intensitate, Vladimir Robu mai menţionează că „marea majoritate a formelor de actualizare a gradelor de intensitate sunt şi formule emfatice, valoarea lor afectivă fiind marcată şi suprasegmental printr-o mare varietate de nuanţări ale intonaţiei“ (Iordan/Robu 1978: 408).

Gradele de comparaţie reprezintă un sistem care cuprinde „patru modele de forme marcate cu formanţi specifici, fiecare intrând în opoziţie binară cu forma de bază nemarcată“ (Iordan/Robu 1978: 406). Aceste patru modele sunt: *comparativul de egalitate, comparativul de superioritate, comparativul de inferioritare* şi *comparativul superlativ*.

Comparativul de egalitate se construieşte cu locuţiunile adverbiale *la fel de, tot aşa de, tot atât de*, „prefixate la forma gradului pozitiv“. Al doilea termen al „relaţiei comparative“ este un complement comparativ de egalitate şi se introduce prin „conectivul“ *ca* (*cerul e la fel de albastru ca…*) sau prin „compusul“ *ca şi*. Există posibilitatea înlocuirii lui *ca* cu *precum*, dar ea este „livrescă şi emfatică“; *tot atât de galben* ***precum*** *ceara.*

Comparativul de superioritate „se marchează cu adverbul *mai*, semnificând o intensitate de un grad superior în comparaţie cu alt obiect (sau alte obiecte) ori faţă de acelaşi obiect, în alt moment ori altă situaţie decât cea dată“ (Iordan/Robu 1978: 406).

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

Al doilea termen, care poate fi un complement comparativ sau o propoziție comparativă, se introduce prin **decât** şi **ca**: *Cât de mare-i pământu, / Ce-i mai rău **ca** urâtu*. Folosirea prepoziției **de** este învechită şi evitată în româna contemporană.

Al doilea termen al comparației poate fi *in absentia*, „dar presupus în structura primară“: *azi ai ochii mai odihniți (ca ieri)*.

Comparativul de inferioritate este marcat prin adverbul *puțin* la gradul comparativ: *mai puțin: terenul acesta este **mai puțin** întins decât al tău; călăuzul nostru este **mai puțin** curios decât mine*.

Fiind rar folosit, el poate fi înlocuit cu comparativul de superioritate al unui adjectiv antonim: *el e **mai puțin** frumos decât tine = el e **mai urât** decât tine.*

Acest comparativ mai poate fi înlocuit cu forma negativă a comparativului de egalitate: *el nu e tot atât de (la fel de) frumos ca tine*.

Şi comparativul de inferioritate poate fi *in absentia*.

Comparativul superlativ are ca marcă formantul *cel mai: tânărul **cel mai tânăr** din oamenii de la 1835 este mai bătrân decât **cel mai bătrân** din bătrâni.*

Al doilea termen al comparației se introduce prin „conectivele“ **dintre, din**, urmate de un substantiv colectiv sau un substitut la plural: *cel mai isteț **din grupă**; cel mai isteț **dintre voi***. Mai apare şi prepoziția **între**: *Dar pentru ce oraşul atât de strălucit / Acum **între** oraşe e cel mai umilit?*

Termenul al doilea poate fi *in absentia*: *moşul **cel mai puțin bătrân** a dat fuguța cu paşi scurți*.

Se poate observa că comparativul superlativ cu **cel mai** este, de fapt, comparativul de superioritate al adjectivului (*mai destoinic*) sau comparativul de inferioritate precedat de „substitutul“ **cel**… În fond, adică, este „un comparativ de superioritate sau unul de inferioritate precedat de *izolantul categoric* (subl. n.) **cel**“, acesta, ca articol adjectival putând lipsi dacă adjectivul este articulat enclitic: *cel mai mare = mai marele* (Iordan/Robu 1978: 407).

Ca atare, comparativul superlativ are două aspecte: *de superioritate* şi *de inferioritate*.

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)

Din analiza întreprinsă de Vladimir Robu observăm, în primul rând, absența dintre gradele de comparație a *pozitivului* şi a *superlativului absolut* (v. *supra*). În al doilea rând, dacă în secțiunea dedicată *gradelor de intensitate* suntem în fața unor constatări, în bună parte, inovative, nu acelaşi lucru apare în secțiunea gradelor de comparație, unde apropierea de gramaticile tradiționale este vizibilă. Persistă astfel impresia că, aidoma acelor gramatici, comparația este văzută ca realizându-se prin sintagme omogene, fără diferențierea funcțională a mărcilor care compun aceste sintagme.

Pe de altă parte, şi terminologia apare uneori confuză prin lipsa perspectivei funcționale. Avem în vedere atât unii termeni precum **formant**, cât şi prezentarea lor doar din perspectiva „conținutului" clasei căreia îi aparțin: adverbe, prepoziții, eludându-se *funcția* lor, deşi în economia cărții există o secțiune amplă referitoare la *Clasele de morfeme* (Iordan/Robu 1978: 350–355).

În celelalte gramatici româneşti, problema comparației este tratată din perspectiva gramaticii tradiționale şi doar în puține cazuri se ia în considerare raportul dintre gradele de intensitate şi comparație. La aceste gramatici ne vom referi într-un articol aparte.

COMPARISON AND INTENSITY. THEORETICAL ISSUES
(Abstract)

Key words: *grammar, intensity, comparison, morpho-syntactic categories*

The author refers to the new interpretations regarding the relation between comparison and intensity. In this respect the thesis ‚of G. Gougenheim is analysed about this relation, and the manner it was taken over in the grammar of Romanian language, with the appropriate adaptations.

BDD-A28373 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:23 UTC)